DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

અહેવાલપાત્ર

ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતમાં

ફોજદારી અપીલીય હકૂમત

ફોજદારી અપીલ નં. ૧૯૧૯/૨૦૧૦

અનવરસિંહ @કિરણસિંહ ફતેસિંહ ઝાલા ..... અપીલકર્તા (ઓ)

વિરુધ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય .....સામાવાળા(ઓ)

ચુકાદો

સૂર્યકાંત, ન્યાયમૂર્તિ

આ ફોજદારી અપીલની સુનાવણી વીડિયો કોન્ફરન્સિંગ દ્વારા કરવામાં આવી છે. ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા તા. ૨૮.૦૭.૨૦૦૯ ના રોજ અપીલકર્તા અનવરસિંહના અપાયેલ વાદગ્રસ્ત ચુકાદાને રદ કર્યો હતો, જેમાં ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ ("આઈ. પી. સી".) ની કલમ ૩૭૬ હેઠળ તેમની દોષિતતાને ઉલટાવવામાં આવી હતી, પરંતુ આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૬૩ અને ૩૬૬ હેઠળ અપહરણના આરોપ ઠરાવવામાં આવ્યો હતો અને પરિણામે પાંચ વર્ષની સખત કેદની સજા ચાલુ રાખી હતી.

હકીકતો

૨. ફરિયાદી કિરણસિંહ જાલમસિંહ (ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં.૧) જ્યારે તા. ૧૪.૦૫.૧૯૯૮ ની રાત્રે કામ પરથી પાછો આવ્યો ત્યારે તેની પત્નીએ તેને જાણ કરી કે તેમની સૌથી મોટી દીકરી (ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૩; ત્યારબાદ, "ફરિયાદણ") જે સોળ વર્ષની છે તે ઘરે પરત ફરી ન હતી. સાતમા ધોરણ સુધી શિક્ષિત, ફરિયાદણ નોકરાણી તરીકે દરરોજ બપોરે અને સાંજે થોડા કલાક સાફ–સફાઈનું કરતી કામ કરતી હતી;. ફરિયાદી–પિતાએ તેણીના કાર્યસ્થળ પર પૂછપરછ કરી જ્યાં તેને એક ચોકીદાર પાસેથી જાણવા મળ્યું કે તેની પુત્રી તેની બીજી પાળી માટે આવી નથી અને તે છેલ્લી વખત અપીલકર્તા સાથે રામજાની સોસાયટીના ખાલી બંગલા નંબર ૪ માંથી બહાર આવતી જોવા મળી હતી. પૂછપરછમાં જાણવા મળ્યું હતું કે અપીલકર્તા ફરિયાદણ સાથે ત્યાંથી સુરપુરમાં તેના ઘરે જવા નીકળી ગયા હતા. ફરિયાદી તેના કાકા અને સાળા સાથે અપીલકર્તાના ઘરે દોડી ગયો હતો પરંતુ ફરિયાદણનું ઠેકાણું શોધી શક્યો ન હતો. અમદાવાદ પરત ફર્યા બાદ તા. ૧૬.૦૫.૧૯૯૮ ના રોજ પોલીસ ફરિયાદ નોંધવામાં આવી હતી. પોલીસ અપીલકર્તા અને ફરિયાદણ બંનેને મોડાસા નજીકના ખેતરમાં શોધવામાં સફળ રહી હતી, જ્યાંથી તેમને તા ૨૧.૦૫.૧૯૯૮ ના રોજ અમદાવાદ પરત લાવવામાં આવ્યા હતા. તબીબી તપાસ અને તેણીના કપડાં જપ્ત કર્યા પછી, ફરિયાદણનો તેણીના પરિવાર સાથે ફરી મેળાપ કરાવ્યો હતો.

૩ . ફરિયાદી પક્ષે આઠ સાક્ષીઓની તપાસ કરી હતી અને તેમના કેસને સાબિત કરવા માટે બાર દસ્તાવેજો રજૂ કર્યા હતા કે સગીર ફરિયાદણને અપીલકર્તા દ્વારા લગ્નના ઈરાદાથી બળજબરીથી લઈ જવામાં આવી હતી અને બાદમાં તેની ઇચ્છા વિરુદ્ધ જાતીય સંભોગ કરવામાં આવ્યો હતો. ફરિયાદણના પિતા (ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૧) એ ઉપર

નોંધાયેલી ઘટનાઓના વૃતાંતને સમર્થન આપ્યું અને જુબાની આપી કે તેમની ૧૫ વર્ષની પુત્રીને તેમની સંમતિ વિના તેમની કસ્ટડીમાંથી લઈ ગયેલ. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી હતી કે ફરિયાદણની મિત્ર રેખા દ્વારા તેમને જાણ કરવામાં આવી હતી કે તેણીએ એક છોકરા તરફથી ફરિયાદણને 'સરદારનગર' આવવાનું કહેવા માટેનો સંદેશ મોકલ્યો હતો. ફરિયાદણની પ્રાથમિક શાળામાં સહાયક શિક્ષક, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં.૨ , શાળાના રેકોર્ડ લાવ્યા અને જુબાની આપી કે પ્રવેશ સમયે તેણીની જન્મતારીખ ૦૯.૦૨.૧૯૮૨ નોંધવામાં આવી હતી. ફરિયાદણે (ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં.૩) અપીલકર્તાની ઓળખ કરી અને જુબાની આપી કે તેણીને કામ પર જતી વખતે તેના દ્વારા પકડવામાં આવી હતી અને તેને બળજબરીથી નજીકના બસ સ્ટેન્ડ પર ઓટોરિક્ષામાં લઈ જવામાં આવી હતી જ્યાંથી તેણીને બસ દ્વારા અપીલકર્તાના ગામમાં લઈ જવામાં આવી હતી. તેણીએ વધુમાં દાવો કર્યો હતો કે વારંવાર બળાત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો અને અપીલકર્તા સાથે લગ્ન કરવા માટે દબાણ કરવામાં આવ્યું હતું. તેમ છતાં ફરિયાદણે ઊલટતપાસ દરમિયાન અપીલકર્તાના પ્રેમમાં હોવાનું સ્વીકાર્યું હતું, અગાઉની તારીખે તેની સાથે સંમતિથી જાતીય સંબંધ બાંધ્યો હતો અને અગાઉના પ્રસંગોએ તેને તેણીના ઘરની બહાર પણ મળ્યો હતો. વધુ માલુમ થયું કે તેના કથિત અપહરણ દરમિયાન, તે ઓટોરિક્ષાની પાછળની સીટ પર અન્ય મુસાફરો સાથે બેઠી હતી જ્યારે અપીલકર્તા આગળની સીટ પર હતો. તેણીએ અપીલકર્તાના ગામમાં એક અઠવાડિયું વીતાવ્યું હોવાનું સ્વીકાર્યું હતું જ્યાં બંને સાથે કામ કરવા ગયા હતા અને પતિ–પત્નીની જેમ રહેતા હતા. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૪ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૬, જે એફ. આઈ. આર. ના રેકોર્ડિંગ, ફરિયાદણની શારીરિક સ્થિતિ અને ફરિયાદણના કપડાં જપ્ત કરવાના પંચસાક્ષી હતા તે બંને ફરી ગયેલ સાક્ષી હતા અને ફરિયાદીપક્ષના નિવેદનને નકારી કાઢ્યું. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં.૫, સિવિલ

હોસ્પિટલમાં ડૉક્ટર હોવાને કારણે, તબીબી રેકોર્ડ અને ઈજાના પ્રમાણપત્રો સાબિત કરે છે જે દર્શાવે છે કે ફરિયાદણ સાથે ખરેખર જાતીય સંભોગ કરવામાં આવ્યો હતો. છેવટે, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં. ૭ એ પોલીસ અધિકારી હતો જેણે એફ. આઈ. આર. નોંધી હતી અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં.૮ એ કેસના તપાસ અધિકારી તરીકે હતા.

૪. એ ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે કે તપાસ અધિકારી (ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં.૮) એ તેમની ઊલટતપાસમાં સ્વીકાર્યું હતું કે એફ.આઈ.આર. માં રેખાના નિવેદનનો કોઈ સંદર્ભ નથી; ફરિયાદણે એવું કહ્યું ન હતું કે અપીલકર્તાએ તેણીને કામ કરવા જતી વખતે પકડી હતી અને તેનું બળજબરીથી અપહરણ કરવામાં આવ્યું હતું, અથવા તેણીનો શીલભંગ થયો હતો. તેના બદલે, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ નં.૮ એ ખુલાસો કર્યો કે ફરિયાદણે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા,૧૯૭૩ ("સીઆરપીસી") ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ તેના નિવેદનમાં દાવો કર્યો હતો કે તે અપીલકર્તાને ઘટનાના એક મહિના પહેલા જાણતી હતી અને તેના કામના સ્થળ નજીકના જર્જરિત બંગલામાં નિયમિત શારીરિક સંબંધ રાખતો હતો. આવા બંગલામાંથી બહાર નીકળતી વખતે ગાર્ડ દ્વારા પકડાયા પછી, તેઓ સુરપુર ભાગી ગયા હતા જ્યાં તેઓએ આજીવિકા માટે અને પતિ–પત્ની તરીકે સહવસવાટ કરવા માટે ભીખાભાઈના ખેતરમાં મજૂરીકામ શરૂ કર્યું હતું. આ મૌખિક નિવેદનો ઉપરાંત, ફરિયાદી પક્ષે જન્મ પ્રમાણપત્ર, તબીબી કાગળો, એફએસએલ અહેવાલ, પોલીસ અને અન્ય રેકોર્ડના રૂપમાં દસ્તાવેજો પણ રજૂ કર્યા હતા.

૫. તા. ૦૧.૧૧.૨૦૦૨ ના રોજ સીઆરપીસીની કલમ ૩૧૩ હેઠળ નિવેદન નોંધવાના તબક્કે, અપીલકર્તાએ તેની ઉંમર ૨૩ વર્ષ હોવાનું જણાવ્યું હતું અને નિર્દોષ હોવાનો દાવો

કર્યો હતો. બચાવપક્ષ તરફેના કાનૂની સહાય સલાહકારે ફરિયાદી પક્ષના આરોપો અને પરિણામી તારણોને વિરોધાભાસી બનાવ્યા હતા. એક સમાંતર વૃતાંત રજૂ કરવામાં આવેલ જેમાં બંને અપીલકર્તા અને ફરિયાદણ કથિત રીતે પ્રેમમાં હતા અને ઘટનાની તારીખના ઘણા સમય પહેલા સંમતિથી શારીરિક સંબંધો હતા. એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે ફરિયાદણ પોતાની મરજીથી ભાગી ગઈ હતી અને અપીલકર્તા સાથે તેની બાજુએ કોઈ પ્રલોભન વિના લગ્ન કરવા માંગતી હતી. પ્રેમ સંબંધોના આવા કિસ્સાઓમાં અપહરણ કે બળાત્કારના આરોપો ન હોવાનું દર્શાવવા માટે કેસ કાયદાની કડીનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો.

૬. વિદ્વત અધિક સત્ર ન્યાયાધીશે તેના તારીખ ૧૬.૧૨.૨૦૦૨ ના આદેશમાં જણાવ્યું હતું કે ફરિયાદણની જુબાની સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત કરે છે કે અપીલકર્તા દ્વારા તેણી પર ત્રણથી ચાર વખત બળાત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો, આમ, આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૭૬ હેઠળ તેને દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે જોકે ત્યાં એક પ્રેમ સંબંધ હતો પરંતુ એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે ફરિયાદણ ઘટના સમયે ૧૬ વર્ષ, ૩ મહિના અને ૬ દિવસની હતી અને આમ નાની હતી, અપહરણના આરોપ માટે તેણીની સંમતિ સંપૂર્ણપણે અપ્રસ્તુત હતી. ફરિયાદીના અપીલકર્તાની સાથે બળજબરીપૂર્વક અપહરણ અને શોધના દાવાના પ્રકાશમાં, એવું પણ માનવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તાએ લલચાવી હતી અને લાલચ આપી હતી. સગીર છોકરી સંભોગ અને લગ્ન કરવાના ઈરાદા સાથે, અને આ રીતે આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૬૩ અને ૩૬૬ ના તમામ ઘટકો સારી રીતે સ્થાપિત થયા હતા. ગુનાની ગંભીર પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને,ટ્રાયલ કોર્ટે કલમ ૩૬૩ હેઠળના ગુના માટે એક વર્ષની સખત કેદ અને

રુ. ૧૦૦૦ રૂપિયાનો દંડ (અથવા તેના બદલામાં બે મહિનાની સાદી કેદ); કલમ ૩૬૬ હેઠળના ગુના માટે પાંચ વર્ષની સખત કેદ અને રુ. ૫,૦૦૦ રૂપિયાનો દંડ (અથવા તેના બદલામાં ત્રણ મહિનાની સરળ કેદ); અને દસ વર્ષની સખત કેદ અને આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૭૬ હેઠળ ગુના માટે રુ. ૧૦,૦૦૦ (અથવા તેના બદલામાં છ મહિનાની સાદી કેદ) ની સજા કરી હતી.

૭. અપીલકર્તાએ ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ પોતાને દોષિત ઠેરવવાનો હુકમ પડકાર્યો હતો કે પક્ષકારો પ્રેમમાં હતા જેના કારણે ફરિયાદણ તેણીના માતાપિતાનું ઘર છોડીને પોતાની મરજીથી તેની સાથે ગઈ હતી. વધુમાં, આવું કરવા માટે અસંખ્ય તકો હોવા છતાં તેણીએ ક્યારેય કોઈ વિરોધ કે ચેતવણી આપી ન હતી અને આમ 'અપહરણ' અથવા 'બળાત્કાર'ના કોઈ પણ ઘટક સ્થાપિત થયા ન હતા.

૮. ઉચ્ચ અદાલતે અપીલ હેઠળના તેના આદેશમાં અવલોકન કર્યું હતું કે ફરિયાદણ આરોપી સાથે પ્રેમમાં હોવાની હકીકત કોઈ પણ શંકા વિના સ્થાપિત થઈ છે અને તે હકીકત સાથે જોડાયેલી છે કે તેઓ વારંવાર મળતા હતા, અપીલકર્તાને 'બળાત્કાર' કરવા માટે દોષિત ઠેરવી શકાતો નથી અને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૬ હેઠળ તેની પરિણામી સજા અને સજાને રદ કરવામાં આવી હતી. જો કે, એવા કોઈ પુરાવા નથી કે જે સૂચવે છે કે ફરિયાદણે તેના માતાપિતાની કાયદેસરની કસ્ટડીમાંથી લઈ જવાની સંમતિ આપી હતી અને તેણીએ નિર્વિવાદપણે સગીરતા આપી હતી, અપીલકર્તાને આઇપીસીની કલમ ૩૬૩ અને ૩૬૬ હેઠળ દોષિત ઠરવવામાં આવેલ.

પક્ષોની દલીલો

૯. અપહરણના આરોપ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવતા અપીલકર્તાએ આ અદાલત સમક્ષ પોતાની નિર્દોષતા પુનઃસ્થાપિત કરી છે. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે પ્રકાશ પાડ્યો હતો કે ઉચ્ચ અદાલતે સ્વીકાર્યું છે કે પક્ષકારો વચ્ચે પ્રેમ સંબંધ, વારંવાર મુલાકાત અને સંમતિપૂર્ણ સંબંધો હતા, જે અપીલકર્તાને આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૭૬ હેઠળ નિર્દોષ જાહેર કરવાના યોગ્ય હતા. પરંતુ તે જ સમયે, ઉચ્ચ અદાલતે એવું પણ માન્યું છે કે ફરિયાદીએ સ્વેચ્છાએ તેના માતાપિતાની કસ્ટડી છોડી નથી અને લગ્ન કરવા માટે સંમતિ લીધેલ નથી. આ બંને તારણો પરસ્પર વિરોધાભાસી હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું. **એસ. વરદરાજન વિરુદ્ધ મદ્રાસ રાજ્ય** [૧ (૧૯૬૫) ૧ એસસીઆર ૨૪૩] માં આ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો. સગીર છોકરી દ્વારા સ્વેચ્છાએ ઘરનો ત્યાગ કરવો એ અપહરણ સમાન નહીં હોય અને તેમાં કોઈ સક્રિય સંડોવણીની ગેરહાજરીમાં, અપીલકર્તાએ ફરિયાદણને 'લઈ લીધી' અથવા 'લલચાવતી ' હોવાનું ન કહી શકાય.

૧૦. તેનાથી વિરુધ્ધ, રાજ્ય તરફે વિદ્વાન વકીલે દોષિત ઠેરવવાના વિવાદિત ચુકાદાને સમર્થન આપ્યું હતું. તેમણે કાયદા (આઈ. પી. સી.) ની સાદી ભાષા સાથે નીચેની અદાલતોના સહવર્તી તારણો પર ભાર મૂક્યો હતો અને ફરી કહ્યું કે આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૬૧ ના અર્થમાં 'અપહરણ' ના કેસમાં ૧૮ વર્ષથી ઓછી વયની છોકરીની સંમતિ કોઈ બહાનું ન હોઈ શકે.

વિશ્લેષણ

I. **શું સંમતિપૂર્વકનો સંબંધ સગીરના અપહરણનો આરોપ તેની વિરુદ્ધ બચાવ હોઈ શકે છે?**

૧૧. વિરોધપક્ષની રજૂઆતો અંગે આપણી વિચારશીલ વિચારણા રજૂ કર્યા બાદ, આપણને એવું લાગે છે કે સંક્ષિપ્ત શબ્દોમાં શબ્દો હોવા છતાં, અસ્પષ્ટ ચુકાદામાં અપહરણ

બાબતના કાયદાને ધ્યાનમાં લેવાની ભૂલ થતી નથી. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૬૧ અને ૩૬૬ના સંબંધિત ભાગમાંથી ઉતારવા ફાયદાકારક રહેશે જે 'કાયદેસર વાલીપણામાંથી અપહરણ' અને પરિણામી સજાને વ્યાખ્યાયિત કરે છે. આ જોગવાઈઓ નીચે મુજબ છેઃ

"**૩૬૧ . કાયદેસર વાલીપણામાંથી અપહરણ.–** જે કોઈ પુરુષ હોય તો [સોળ] વર્ષથી ઓછી ઉંમરના કોઈપણ સગીરને, અથવા સ્ત્રી હોય તો [અઢાર] વર્ષથી ઓછી ઉંમરના કોઈપણ વ્યક્તિને, અથવા અસ્વસ્થ મનની કોઈપણ વ્યક્તિને, આવા સગીર અથવા અસ્વસ્થ મનની વ્યક્તિના કાયદેસર વાલીની દેખરેખમાંથી, આવા વાલીની સંમતિ વિના, આવા સગીર અથવા કાયદેસર વાલીપણામાંથી વ્યક્તિનું અપહરણ કરે છે.

સ્પષ્ટીકરણ– આ કલમમાં "કાયદેસર વાલી" શબ્દોનો સમાવેશ કોઈ પણ વ્યક્તિને કાયદેસર રીતે આવા સગીર અથવા અન્ય વ્યક્તિની સંભાળ અથવા કસ્ટડી સોંપવામાં આવે છે.

XXX

૩૬૬ . અપહરણ અથવા મહિલાને તેના લગ્ન માટે દબાણ કરવા માટે પ્રેરિત કરવા વગેરે.– જે કોઈ પણ મહિલાનું અપહરણ કરે છે તે ઈરાદાથી તેણીને ફરજ પાડવામાં આવે છે તેવી શક્યતા જાણતી હોય, તેની ઇચ્છા વિરુદ્ધ કોઈ પણ વ્યક્તિ સાથે લગ્ન કરે, અથવા તેને ગેરકાનૂની રીતે સંભોગ માટે દબાણ કરવામાં આવે અથવા લલચાવવામાં આવે, અથવા તો તે જાણતી હોય કે તેને ગેરકાયદેસર સંભોગ માટે દબાણ કરવામાં આવશે અથવા લલચાવવામાં આવશે તો દસ વર્ષ સુધીની મુદત સુધીની કોઈ પણ વર્ણનની કેદની સજા કરવામાં આવશે, અને દંડને પાત્ર પણ રહેશે; [અને જે કોઈ પણ વ્યક્તિ, આ સંહિતામાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ ફોજદારી ધાકધમકી દ્વારા અથવા સત્તાના દુરુપયોગ અથવા મજબૂરીની અન્ય કોઈ પણ પદ્ધતિ દ્વારા, કોઈ પણ સ્ત્રીને કોઈ પણ સ્થળેથી તે

હોઈ શકે તેવા ઈરાદાથી જવા પ્રેરે છે, અથવા તે જાણતી હોય છે કે તેણીને અન્ય વ્યક્તિ સાથે ગેરકાયદેસર સંભોગ માટે દબાણ કરવામાં આવશે અથવા લલચાવવામાં આવશે તેવી સંભાવના છે, તે પણ ઉપરોક્ત મુજબ શિક્ષાને પાત્ર થશે]. ".

૧૨. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૬૧નું અવલોકન દર્શાવે છે કે આ ઉપરાંત બાળકની લઘુમતી (છોકરાઓ માટે સોળ અને છોકરીઓ માટે અઢાર) સ્થાપિત કરવા અને કાયદેસર વાલીની સંભાળ/રાખવા લલચાવવાનું અથવા લેવાનું કાર્ય હોવું જરૂરી છે. આવી 'લાલચ' સમયસર સીધી અથવા તાત્કાલિક હોવી જરૂરી નથી અને તે સગીર છોકરીનો પ્રેમ જીતવા જેવી સૂક્ષ્મ ક્રિયાઓ દ્વારા પણ હોઈ શકે છે.[૨ ઠાકુરલાલ ડી. વડગામા વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, (૧૯૭૩) ૨ એસ. સી. સી. ૪૧૩,૧૦] જો કે, એક અજાણી વ્યક્તિની કસ્ટડીમાંથી ગુમ થયેલ સગીરની માત્ર પુનઃપ્રાપ્તિ અપહરણના ગુનાને સ્થાપિત કરશે નહીં. આમ, જો ફરિયાદી પક્ષ એ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય કે દૂર કરવાની ઘટના આરોપી દ્વારા અથવા તેની ઉશ્કેરણીમાં કરવામાં આવી હતી, તો **રાજા સમ્રાટ વિ. ગોકરણ [૩ એ. આઈ. આર. ૧૯૨૧ અવધ ૨૨૬] અને સમ્રાટ વિ. અબ્દુર રહેમાન [૪ એ.આઈ.આર. ૧૯૧૬ ઓલ ૨૧૦]** ના કેસમાં જે બન્યું હતું તે રીતે વ્યક્તિને દોષિત સાબિત કરવો લગભગ અશક્ય થશે.

૧૩ . વર્તમાન કેસની હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અપીલકર્તાએ અજાણતાં પોતાની દોષિતતા સ્વીકારી છે. પીડિતાને તેની કસ્ટડીમાંથી પુનઃપ્રાપ્ત કરવા ઉપરાંત, અપીલકર્તા જાતીય સંબંધ સ્થાપિત કરવાની અને તેની સાથે લગ્ન કરવાનો ઈરાદો હોવાની કબૂલાત કરે છે.તેમ છતાં પીડિતાની જુબાની કે તેણીને તેના માતાપિતાની કસ્ટડીમાંથી બળજબરીથી લઈ ગયેલ તે કદાચ વિલંબિત સુધારો હોઈ શકે છે પરંતુ અસંખ્ય સાક્ષીઓની જુબાનીઓ

લાલચનો સ્પષ્ટ કેસ બને છે. રેકોર્ડ પરના પુરાવા વધુ સ્પષ્ટ રીતે સૂચવે છે કે અપીલકર્તાએ ફરિયાદણને તેની સાથે જવા માટે નિયુક્ત સ્થળ પર પહોંચવા માટે પ્રેરિત કરી હતી.

૧૪ . કાનૂની શબ્દાવલિના આવરણ પાછળ, કેવી રીતે અપહરણના તત્વો નથી બની રહ્યા તેને વિચારણા પર લાવવામાં અપીલકર્તા નિષ્ફળ રહ્યા છે. તેમની મુખ્ય દલીલ એ હોવાનું જણાય છે કે તેમની વચ્ચેના સંમતિપૂર્ણ સંબંધને ધ્યાનમાં રાખીને, ફરિયાદણ સ્વેચ્છાએ તેની સાથે ગઈ હતી. અમારા મતે, આવી અરજીને કાયદાની અસંદિગ્ધ ભાષા આપવા માટે સ્વીકારી શકાય નહીં કારણ કે ફરિયાદી ની ઉંમર ૧૮ વર્ષથી ઓછી હતી.

૧૫. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, સંબંધિત કાનૂની જોગવાઈઓનું અવલોકન કરવાથી, તે દર્શાવે છે કે સગીરની સંમતિ આઈપીસીની કલમ ૩૬૧ના હેતુઓ માટે મહત્વહીન છે. ખરેખર, આઈપીસીની અન્ય વિવિધ જોગવાઈઓ અને ભારતીય કરાર અધિનિયમ, ૧૮૭૨ જેવા અન્ય કાયદાઓ દ્વારા બહાર આવ્યા મુજબ, સગીરોને કાયદેસરની સંમતિ આપવા માટે અસમર્થ માનવામાં આવે છે. [૫ સતીશ કુમાર જયંતી લાલ ડગ્ગર વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, (૨૦૧૫) ૭ એસ. સી. સી. ૩૫૯,૧૫.] આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૬૧, ખાસ કરીને, આ સરળ ધારણાથી આગળ વધે છે. તે તેના/તેણીના વાલીઓને સગીરની શારીરિક સલામતી અંગે નિર્ણાયક નિર્ણયો લેવાની ક્ષમતા આપે છે. તેથી, એક સગીર છોકરીના તેના કથિત અપહરણકર્તા સાથેના મોહને બચાવ તરીકે મંજૂરી આપી શકાતી નથી, કારણ કે તે અપહરણના ગુનાના રક્ષણાત્મક સારને ગુપ્ત રીતે નબળી પાડવા સમાન હશે.

૧૬. તેવી જ રીતે, આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૬૬ જણાવે છે કે એકવાર તેવી જ રીતે,

આઈપીસીની કલમ ૩૬૬ માં એવી ધારણા કરવામાં આવી છે કે એક વખત ફરિયાદી પક્ષ એ દર્શાવવા માટે પુરાવા તરફ દોરી જાય કે અપહરણ યુવતીના લગ્ન માટે ફરજ પાડવા અથવા તેને ગેરકાયદેસર સંભોગ કરવા માટે દબાણ/પ્રેરિત કરવાના ઈરાદા/જ્ઞાન સાથે હતું, તે હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી ૧૦ વર્ષની વધેલી સજા આકર્ષિત થશે.

૧૭. **એસ. વરદરાજન (સુપ્રા)** ના કેસમાં ઠરાવેલ નિર્ણય, પ્રથમ નજરમાં આકર્ષતા હોવા છતાં, અપીલકર્તાના કેસને બહુ ઓછું મદદરુપ છે. હકીકતો મુજબ, આ કેસ અલગ પાડી શકાય તેવો છે કારણ કે તે "લઈ લેવા" ના ઉદાહરણ સુધી મર્યાદિત હતો, નહીં કે "પ્રલોભન". વધુમાં, **એસ. વરદરાજન (સુપ્રા)** માં આ અદાલતે સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું હતું કે અપહરણનો આરોપ માત્ર એવા કેસમાં જ કરવામાં આવશે નહીં જ્યાં સગીર, તેની ક્રિયાઓના સંપૂર્ણ મહત્વને જાણવાની જ્ઞાન અને ક્ષમતા સાથે, સ્વેચ્છાએ તેના વાલીની સંભાળ છોડી દે. તેથી, ટાંકવામાં આવેલ ચુકાદો સ્થાપિત કર્યા વિના કોઈ મદદરૂપ ન હોઈ શકેઃ પ્રથમ, તેના નાના કાર્યો સાથે જ્ઞાન અને ક્ષમતા; બીજું, સગીર તરફથી સ્વૈચ્છિક ત્યાગ; અને ત્રીજું, આરોપી દ્વારા પ્રલોભનનો અભાવ.

૧૮ . કમનસીબે, તે અપીલકર્તાનો કેસ નથી કે આ ઘટનામાં તેની કોઈ સક્રિય ભૂમિકા નહોતી. તેના બદલે નજરના સાક્ષીઓએ તેનાથી વિપરીત જુબાની આપી છે જે દર્શાવે છે કે કેવી રીતે અપીલકર્તાએ ફરિયાદણને તેના માતાપિતાની કસ્ટડીમાંથી બહાર કાઢી હતી. આનાથી પણ વધુ મહત્ત્વની વાત એ છે કે, એવું સૂચન કરવા માટે બહુ ઓછું છે કે તેણી પોતાની ક્રિયાઓના સંપૂર્ણ હેતુથી વાકેફ હતી અથવા તેણી પોતાની સંભાળ રાખવા માટે માનસિક તીક્ષ્ણતા અને પરિપક્વતા ધરાવતી હતી. યુવાન હોવા ઉપરાંત, ફરિયાદણ વધારે શિક્ષિત નહોતી. ફરિયાદી ના નિવેદનને તેણીનું સમર્થન અને અપીલકર્તાએ દાવો કર્યો છે તેમ તેણીના માતાપિતાના પ્રભાવ હેઠળ હોવાનું માનવામાં આવે તો પણ તેણી

તરફથી કોઈપણ સ્વૈચ્છિકતાનો સંપૂર્ણ ઇનકાર, ઓછામાં ઓછું સૂચવે છે કે તેણીએ તેણીની ક્રિયાઓ વિશે સંપૂર્ણ રીતે વિચાર્યું ન હતું.

૧૯ . તે સ્પષ્ટ છે કે માન્ય બચાવ કરવાને બદલે, અપીલકર્તાની પોકળ દલીલો માત્ર એક સમર્થન છે જે આપણી સહાનુભૂતિને ઉજાગર કરે છે, પરંતુ કાયદાને બદલી શકતી નથી. આઈ. પી. સી. ની સંબંધિત જોગવાઈઓનો અન્ય કોઈ રીતે અર્થઘટન કરી શકાતું નથી અને તેનો સ્પષ્ટ અને શાબ્દિક અર્થ અપીલકર્તા માટે છટકી જવાનો કોઈ માર્ગ છોડતો નથી, તેથી નીચેની અદાલતોએ અવલોકન કર્યું હતું કે સગીરની સંમતિ અપહરણના આરોપનો કોઈ બચાવ નહીં હોય. આમ આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૬૬ હેઠળ અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવવામાં કોઈ દોષ ન મળી શકે.

II. શું આપવામાં આવેલી સજા ન્યાયી છે, અને અનન્ય સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને નરમાઈ હોવી જોઈએ?

૨૦ . આવું ઠરાવ્યા પછી, અમને લાગે છે કે એવા ઘણા પરિબળો છે જે અપરાધ નક્કી કરવા માટે સુસંગત ન પણ હોઈ શકે પરંતુ સજાના તબક્કે માનવીય અભિગમ સાથે જોવું જોઈએ. **મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ સુરેન્દ્ર સિંહ** [૬ (૨૦૧૫) ૧ એસ. સી. સી. ૨૨૨] માં આ અદાલતનો અભિપ્રાય સજા દરમિયાન પ્રમાણસરતાની જરૂરિયાત પર ફરીથી ભાર મૂકવો આવશ્યક છે. આ અદાલતે અવલોકન કર્યું કેઃ

"૧૩ . અમે આ કેસમાં ફરીથી પુનરાવર્તન કરીએ છીએ કે અપૂરતી સજા લાદવા માટે અનુચિત સહાનુભૂતિ કાયદાની અસરકારકતામાં લોકોના વિશ્વાસને નબળો પાડવા માટે ન્યાય વ્યવસ્થાને વધુ નુકસાન પહોંચાડશે. **ગુનાની પ્રકૃતિ અને તેને અમલમાં મૂકવાની અથવા આચરવાની રીતને ધ્યાનમાં રાખીને યોગ્ય સજા આપવી એ દરેક અદાલતની ફરજ છે. સજા સંભળાવતી અદાલતો પાસેથી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે તેઓ સજાના પ્રશ્નને**

લગતી તમામ સંબંધિત હકીકતો અને સંજોગો પર વિચાર કરે અને ગુનાની ગંભીરતાને અનુરૂપ સજા લાદવા માટે આગળ વધે. અદાલતે યોગ્ય સજા લાદવાની વિચારણા કરતી વખતે માત્ર ગુનાની પીડિતાના અધિકારોને જ નહીં પરંતુ સમગ્ર સમાજને પણ ધ્યાનમાં રાખવો જોઈએ. ગુનાની માત્રાને ધ્યાનમાં લીધા વિના માત્ર સમય વીતી જવાને કારણે લાદવામાં આવેલી નજીવી સજા લાંબા ગાળે પ્રતિકૂળ અને સમાજના હિતની વિરુદ્ધ હશે. "

[ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે]

૨૧ . તે સાચું છે કે જ્યાં સુધી તમામ સંબંધિત પરિબળોને તોલવામાં ન આવે અને અદાલત તેને ઘોર અન્યાય, મુશ્કેલી અથવા ગેરવાજબી સજાના સ્પષ્ટ તરંગી ચુકાદાનો કેસ ન માને ત્યાં સુધી સજામાં કોઈ યાંત્રિક ઘટાડો થઈ શકતો નથી. તેથી દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર શું ઉચ્ચ અદાલતે તેમાં દખલ કરવી જોઈએ, અને પરિણામે સજામાં વધારો કરવો કે ઘટાડો કરવો જોઈએ કે કેમ તે આધાર રાખે છે. હાલના કેસમાં પરત કરવામાં આવેલી વિચિત્ર હકીકતો અને તારણો પર આવી વિચારણાઓને લાગુ કરતા, અમારો વિચારશીલ અભિપ્રાય એ છે કે અપીલકર્તાને આપવામાં આવેલી સજાની માત્રાની સમીક્ષા થવી જોઈએ.

૨૨. અમે નીચેના કારણોસર આમ કહીએ છીએઃ પ્રથમ, તે સ્પષ્ટ છે કે અપહરણના કૃત્યમાં કોઈ બળજબરી કરવામાં આવી ન હતી. કોઈ પૂર્વ આયોજન, કોઈ હથિયારનો ઉપયોગ અથવા કોઈ અશ્લીલ હેતુ નહોતો. જો કે આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૫૯ અને ૩૬૧ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવેલા ગુનામાં બળના ઉપયોગ અથવા કોઈ પરોક્ષ ઇરાદા સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ ઘટક નથી, તેમ છતાં સજાના તબક્કે ગુનાની નરમાઈને ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ.

૨૩. બીજું, નિર્ણાયક પરિબળ ન હોવા છતાં, ઘટના સમયે આરોપીની નાની ઉંમરની અવગણના કરી શકાતી નથી. અગાઉ ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમ, અપીલકર્તા પોતે પુખ્તવસ્થાની અણી પર હતા. ગુનાના સમયે તે લગભગ અઢાર કે ઓગણીસ વર્ષથી મોટો નહોતો અને સ્વીકાર્યું કે તે પ્રેમ સંબંધનો કેસ હતો. તેથી, આવી યુવાન અને પ્રભાવશાળી ઉંમરે તેમનાં કાર્યોને શિક્ષાત્મક રીતે નહિ પણ સુધારણા માટેની આશાથી વર્તવું જોઈએ.

૨૪. ત્રીજું, લાંબી સુનાવણી અને વિવિધ સ્તરે વિલંબને કારણે, આ ઘટનાને બાવીસ વર્ષથી વધુ સમય વીતી ગયો છે. હવે પીડિતા અને અપીલકર્તા બંને ઉંમર મુજબ ચાલીસના તબક્કામાં છે; તેઓ સમાજના ઉપયોગી સભ્યો છે અને તેમના સંબંધિત જીવનસાથી અને પરિવારો સાથે જીવનમાં સ્થાયી થયા છે. તેથી, આ તબક્કે અપીલકર્તાને જેલમાં પાછા મોકલવુ તે ન્યાયના અંતને આગળ વધારશે નહીં.

૨૫ . ચોથું, હાલનો ગુનો જુસ્સાનો હતો. વર્ષ ૧૯૯૮ પહેલાં અથવા ત્યારથી અન્ય કોઈ આરોપો, પૂર્વધારણાઓ અથવા ગુનાઓ અમારા ધ્યાનમાં લાવવામાં આવ્યા નથી. અપીલકર્તાનું આવ્યું છે અને તે હવે સામાન્ય જીવન જીવી રહ્યો છે.તેથી પુનરાવર્તનની શક્યતા અત્યંત ઓછી છે.

૨૬. પાંચમું, **હરિયાણા રાજ્ય વિરુદ્ધ રાજા રામ** [૭ (૧૯૭૩) ૧ એસ. સી. સી. ૫૪૪] અને **ઠાકુરલાલ ડી. વડગામા વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય** [૮ (૧૯૭૩) ૨ એસસીસી ૪૧૩] ના કેસોથી વિપરીત, સત્તા, સંપત્તિ, દરજ્જો અથવા ઉંમરનો કોઈ વિચિત્ર દુરુપયોગ નથી

જેની સામે રક્ષણ કરવાની જરૂર છે. ફરિયાદણ અને અપીલકર્તા બંને સમાન સામાજિક વર્ગના હતા અને એકબીજાની ભૌગોલિક અને સાંસ્કૃતિક નિકટતામાં રહેતા હતા. સત્તાના અસંતુલનથી દૂર; જો ફરિયાદણની ઉંમર માટે ન હોત, તો બંને આજે ખુશીથી લગ્ન કરી શક્યા હોત અને સહવસવાટ કરી શક્યા હોત. ખરેખર, હાલનો દાખલ ગુનો કાયદાથી પ્રતિબંધિત અપકૃત્ય છે પણ જાતે ગેરકાયદેસર કૃત્ય નથી. તે મુજબ, વધુ ન્યાયી સજા આપવી જોઈએ.

૨૭ . આ બહુવિધ અનન્ય સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારો અભિપ્રાય છે કે નીચેની અદાલતો દ્વારા આપવામાં આવેલી પાંચ વર્ષની સખત કેદની સજા, આ કેસની હકીકતો સાથે અસંગત છે. સમાજ અને પીડિતા બંનેની ચિંતાઓનું સન્માન કરી શકાય છે, અને નિવારણ અને સુધારણાના બેવડા સિદ્ધાંતો અપીલકર્તાની સજાને તેના દ્વારા પહેલેથી જ પસાર કરવામાં આવેલી કેદની અવધિ સુધી ઘટાડીને પૂર્ણ કરવામાં આવશે.

નિર્ણય

૨૮. ઉપરોક્ત ચર્ચાના પ્રકાશમાં, અમારો મત છે કે ફરિયાદી પક્ષે અપીલકર્તાના અપરાધને વાજબી શંકાની બહાર સ્થાપિત કર્યો છે અને આઈપીસીની કલમ ૩૬૩ અને ૩૬૬ હેઠળ નિર્દોષ જાહેર કરવાનો કોઈ કેસ બનાવવામાં આવ્યો નથી. જો કે, સજાનું પ્રમાણ ઘટાડીને જેલના સમયગાળામાં ઘટાડી દેવામાં આવ્યું છે. તેથી, ઉપરોક્ત શરતોમાં અપીલને આંશિક રીતે મંજૂરી આપવામાં આવી છે અને પરિણામે અપીલકર્તાને મુક્ત કરવામાં આવે છે. જામીન બોન્ડ કાઢી નાખવામાં આવે છે.

..... ન્યાયમૂર્તિ.

(એન. વી. રમના)

..... ન્યાયમૂર્તિ.

(એસ. અબ્દુલ નઝીર)

..... ન્યાયમૂર્તિ.

(સૂર્યકાંત)

નવી દિલ્હી
તારીખ:૧૨.૦૧.૨૦૨૧

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.